

Գ Ր Ա Ւ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Армянские беллетристы. Сборникъ изданный подъ редакціей Юрія Веселовскаго и Минаса Берсеряна. Томъ первый: Մեծ քառածալ, 518 էջ. Москва, тип. т-ва И. Н. Кушнеревъ и К^о, 1893 զինն է 1 ա. 75 կ. (Հայ վիպասաններ: Ժողովածու, հրատարակած Իւրի Վեսելովսկու և Մինաս Բերբերեանի խմբագրութեամբ):

Միտքը ստեղծւած է հաղորդելու համար. նույնն է և գեղարվեստը, որով մտքերը արտաբայւում են: Եւ մի գրականութիւն որ իւր մէջ պարունակում է միտք, զգացմունք, գեղարւեստ,—վաղ թէ ուշ կը դառնալ սեպհականութիւն ամբողջ մարդկութեան, Գորա համար պէտք է որ ալք գրականութիւնը, իւր ներքին բովանդակութեան ու ձևի կողմից՝ բաւականաչափ բարձր զգացումներ լարուցանէ, որպէս զի բոլոր ազգերին, ամբողջ մարդկութեան կողմից հաւասարապէս ընդունւի որպէս մարդկութեան գանձ առ հասարակ: Հաւոց վիպական նոր գրականութիւնը բուսած հայկական հողի վրայ, սնւած հայկական գաղափարներով, լատկացրած հալ ժողովրդի պէտքերին, ալսոր առաջին փորձերն է տեսնում՝ լուսաւոր մարդկութեան

գաղափարի առաջը բերելու և քննելու Բալց նույն խկալն ֆակտը, որ ալք փորձերը անւում են և խրախուսանք գտնում, ցոյց է տալիս որ ալք գրականութեան արժանաւորութիւնը գէթ մինչ մի լատնի աստիճան արդէն ճանաչւած է և վկայւած, Գա միտքարական է մանաւանդ հաւոց ազգի համար, նորա պատմական կեանքի ներկալ բողէներում. դա կարեւոր է նորա ինքնազգացմունքի համար:

Արեւելեան հաւոց նոր բելլետրիստիկան իւր աւելի քան 35 ամնալ գոյութեան ընթացքում, արտալատել է բանաստեղծութեան, վիպասանութեան և թատրերգութեան ձևերով, իւր տեղեկեցիալի և բովանդակութեան կողմից, ալք գրականութիւնը դիմել է հայրենական—ազգալինին. ալքտեղ փալել են Արեւելեան, Մերեկեց, Բաֆֆի, իրանց,

գլխաւոր վէպերում և Գամառ-Քաթիպա, իւր բանաստեղծութիւններին մէջ. Ժողովրդական վարձանկարագրութեանը, որի գլխաւոր ներկայացուցիչներն են Պռօշեան և Աղաւեանց, իրանց գլխաւոր վէպերում, հասարակականին, որի գլխաւոր ներկայացուցիչներն են Սոնդոպեան զրամալի մէջ, դեռ ևս երիտասարդ Շիրվանդագէն վէպի մէջ, Պարոնեան և Պատկանեան սատիրայի մէջ. վերջապէս մանկական-բարոյախօսականին՝ որի ներկայացուցիչն է Աղաւեանց՝ գլխաւորապէս իւր հեքիաթների մէջ.

Եթէ այս անունները վրաջ աւելացնենք նաև Շահ-Ալիդին և Պեշիկթաշեանին, — մենք արդէն լրացրած կը լինենք թէ արեւելեան և թէ արեւմտեան հայոց գեղեցիկ գրականութեան գլխաւոր ներկայացուցիչների ցանկը, որքանով որ նոքա արդէն հանրային նշանակութիւն են ստացած հայերի մէջ, չնայելու նոցա անկասկածելի տաղանդի և ցաւով արտադրած գործերի:

Եւ օտարներին մեր ներկայացնելիքը բեւեռնաբերակալից — դոցա գործերն են. Աւելի հեռուն գնալ կը նշանակէր հրապուրել:

Ներկայ հատորը առաջին մեծ փորձն է ռուսաց հասարակութեանը ծանօթացնելու հալ բեւեռնաբերակալի հետ. Աղբ փորձը անուում է գերմաներէնի համար փորձ անելուց լետու. Յաւանի է որ պ. Արզար Յովհաննիսեանի հրատարակութեամբ դեռ 80-ական թւականներին լոյս տեսան Armenische Bibliothek-ի մօտ տասնեակ գրքովները, որոնք բովանդակում էին մեր նորագոյն

վիպասանների գրածքները, լաւոյ ընտրութեամբ: Ռուսերէնի հրատարակութեան համար գլխաւոր գործիչը հանդիսանում է պ. Իւրի Վեսելովսկին, ընկերութեամբ պ. Մինաս Բերբերեանի: Պարոն Վեսելովսկին լաւ նախապատրաստած է երեւում աղղ դերի համար. անցեալ տարի ռուսաց «Արտիստ» գեղարվեստական ամսաթերթում նա հրատարակեց մի ընդարձակ աշխատութիւն հալ թատրերգութեան մասին, արժանի նաև հայերի ուշադրութեանը, քանի որ նմանը չկալ նոյն իսկ հալ գրականութեան մէջ:

Պէտք է ասած, որ հալ գրողներից նա, ով առաջին և գլխաւոր պատճառն է եղել, որպէս զի հալական բեւեռնաբերակալ թարգմանաբար արւի օտարներին, և միևնույն ժամանակ նա, ով ամենից շատ է հետաքրքրել օտարներին՝ դա է Բաֆֆին: Մեղանում Բաֆֆին ամենաժողովրդական գրողն է, նա իւր վերալ գործերն ընդհանուր ուշադրութիւն, և ոչ միայն հայերի, ալ և օտարների մէջ: Ռաների մէջ, իւր մահից լետու, նա գտաւ կենսագրող, լանձին տիկին Նեկրասովալի. նա գտաւ հայերի մէջ թարգմանողներ՝ Յ. Վերմիշև և Կարա-Մուրզա. վերջինս անցեալ 1892 թ. լոյս ընծալեց «Ոսկի Աղաղը» ռսերէն լեզուլ, (որ մաս-մաս տպւում էր Թիֆլիսի Новое Обозрение թերթում), չհաշած ալն թարգմանութիւնները և կենսագրական լօղածը, որ տպւած են ներկալ ժողովածւի մէջ: Ահա ինչու մենք չենք զարմանում, որ Վեսելովսկու և Բերբերեանի ալս հաստ հրատարա-

կութեան մէջ, որ 509 մեծագիր էջեր է պարունակում, կէսից աւելին (260 էջ) բռնում է Բաֆֆին:

Ներկայ հատորում զետեղւած են կենսագրութիւնները և գլխաւոր գրած քննիրից քաղածօրէն, իսկ մանրերից՝ ամբողջութեամբ թարգմանութիւններ խ. Արտվեանից, Պերճ Պռօշեանից, Բաֆֆիից, Ռ. Պատկանեանից, Յակոբ Պարոնեանից, Մերենցիից և Ղազարոս Աղապեանից: Կէսից աւելին, որպէս նկատեցի վերը, բռնում է Բաֆֆին, մնացած կէսը բռնում են միւսները:

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, առաջին հատորի մէջ չեն մտել բոլոր ալն հեղինակները, որոնք, մեր վերը ասածին համեմատ, հաստատ տեղ են բռնել մեր նոր բեկեաթիստիկայի մէջ: Չգիտեմ ինչ հեղինակներ են զետեղւել խոստացւած երկրորդ հատորի մէջ, բայց եթէ այդ երկրորդ հատորը առաջին չափ է լինելու և ինչպէս լառաջաբանում ասւած է՝ նորա մէջ տեղ ե՛ր բռնելու նորագոյն հալ բեկեաթիստներ զբրւած քնները, — ալն ժամանակ մենք առաջուց կարող ենք գուշակել այդ երկրորդ հատորի անլաջողութիւնը: Դեռ ևս գրականութեան մէջ ամուր և վերջնական տեղ չգրաւած հեղինակների գրածները անտեղի ենք համարում օտար հասարակութեան առաջը դնելու: Այլապէս մենք ցանկացած օգուտը չենք տեսնում, թերևս դեռ մնաս էլ լինի՝ ռեկլամներ անելով իրանց ուղին դեռ ևս բաւականաչափ չհարթած հեղինակների համար:

Ներկայ առաջին հատորի մէջ զե-

տեղւած կենսագրութիւններից չատ լաջողւած են մանաւանդ Վեսելովսկու գրած Արտվեանցի և Բաֆֆիի կենսագրութիւնները և նոցա վէպերի գնահատութիւնը. Վեսելովսկու լօղածների մէջ կալ մի ինչ որ համակրելի տաքութիւն, առանց որ նա դորա համար դուրս դալ քննադատի սահմաններից: Նա գիտէ նաև ոգևորւել անկեղծ ոգևորութեամբ: Տօբադաբար նոյնը չենք կարող վկայել պ. Բերբերեանի մասին, որը կենսագրութիւնը հասկանում է պանդիրիկայի մտքով: Այսպէս օրինակ Պերճ Պռօշեանցին նւիրւած լօղածում մենք ստիպւած էինք բազմաթիւ հարցականներ դնել: Առհասարակ նկատենք, որ կենսագրողները լիզուր են իրանց համար կոչում համարում կենսագրւած հեղինակին ամեն դէպքում սուրբ դուրս բերել: Այսպէս, օրինակ, կեանքի ամեն մի դէպք, որ անախորժ է եղած մեր վիպասանին, պ. Բերբերեանը առանց ակնալուծեան բացատրում է լօղուտ նորա և ընդդէմ ուրիշների:

Աչքի է ընկնում նաև պ. Բերբերեանի շատ շեշտւած համակրութիւնը դէպի մեղանում որոշ, բայց և անհամակրելի ուղղութեան պատկանող դորժիչներն ու գրողները, որոնց անունները տալիս՝ պ. Բերբերեանը անպատճառ մի դիպումս վին անհական պէտք է կայցնի: Եթէ դա, օրինակ, պ. Արգար Յովհաննիսեանն է, նա կ'ասի տաղանդաւոր խմբագիր (էջ 31), եթէ Պռօշեանցն է, նա չի բաւականանալ եղածով, այլ թէ կուզ նա զուրկ էլ լինի հրապարակախօսի շնորհքից, բայց և

ալնպէս նա նորան կը հռչակի իբրեւ տաղանդաւոր հրապարակասօս, եթէ դա Մատթէոս Մամուրեանն է, պ. Բերբերեանը չի նալիլ ոչ մի հանգամանքի և առաջ ալ և ալլութեան կը թխի՝ տաղանդաւոր հրապարակասօս և լուսաւորած մանկավարժ Մամուրեան (էջ 446):

Անճշդութիւններից լիշինք ալն, որ պ. Վեսելովսկին սխալմամբ ընդունել է իբր Բաֆֆիի լոբելեանը չտօնւեց, մինչդեռ նա տօնւեց ժողովարարութեան և պարզեաների ու ուղերձների ձևով, թէ և ոչ մի օրւալ հանդիսով. և ալ մանաւանդ ուշադրութեան արժանի է, որ Բաֆֆին մեղանում առաջինն եղաւ, որ արժանացաւ լոբելեանական ընդհանուր ցոյցերին: Դորա հակառակ պ. Բերբերեանը տօնել է տալիս պ. Պաօլեանի լոբելեանը, մինչ դեռ ճշմարտութիւնը ալ է, որ ալ լոբելեանի համար 1889-ին մի մասնաժողով կազմւեց, սակաւն չգործեց, որքան մեղ լալտնի է:

Խնդիր կարող է լինել, թէ որ-

քան նպատակաւարմար է ալն ձեռ, որ տրւած է ներկալ ժողովածուն, ուր ալ և ալ վէպերից միալն հատ հատ գլուխներ են թարգմանւած: Անկասկած է, որ գերմանական Armenische Bibliothek-ի ձեռ գերադասելի է, քանի որ նորա ամեն մի հատորիկը մի ամբողջութիւն է կազմում: Բալց և ալնպէս ռուս հասարակութեան ալժման պահանջի համար ներկալ ժողովածուն իւր հատընտիր ձևով ոչ միալն կարող է օգտակար լինել և գուցէ լինի աւելի ևս հետաքրքրական: Հետաքրքրութիւն չարժելու տեսակէտից՝ պ. պ. Վեսելովսկու և Բերբերեանի ժողովածուն մեծապէս աջողած պէտք է համարել:

Մի վերջին նկատողութիւն ևս բեւեռտրիտ չի նշանակում միալն վիպասան, ալ և ոտանաւորով դրող բանաստեղծներ, դրամատուրգներ և ալն, որոնք դուրս են գցած ներկալ հատորից:

Ա. Ա.

Հեղինակ ?, փոխադրեց Գրիգորիս Երզնկեանց.—«Թւաբանական խնդիրներ և օրինակներ»: Տարրական դասընթացք. ա. և բ. տարի, 1892 թ., 108 էջ, գինն է 30 կոպէկ:

Պ. Գրիգորիս Երզնկեանցը իր աշխատութեան լաւաջաբանի մէջ լալտում է, որ օգտւել է Գոլդենբերգի դասագրքից, «չառ փոփոխութիւններ անելով (?) և բոլորովին ինքնուրոյն ձև տալով (?) մեր գիւ-

ղական և քաղաքալին մանկանց կեանքի պալմանների համաձայնութիւն է պարունակում ալ խօսքերի մէջ:

Պ. Գոլդենբերգի դասագրքում